

Marosvásárhely közigazgatási szerepe a XIV. századtól napjainkig

Elekes Tibor¹

1. Bevezetés

Marosvásárhely a Küküllők-dombvidékéhez tartozó Marosmelléki-dombvidék ÉK-i részében, 331 m tszf-i magasságban, nagyobbbrészt a Maros bal partján, a K-ről érkező Poklos-patak torkolatánál helyezkedik el. A jelentős közlekedési-kereskedelmi útvonalak metszéspontjában fekvő település évszázadokon át a térség legfontosabb gazdasági, kereskedelmi, művelődési és közigazgatási központja.

2. A közigazgatási változások történeti áttekintése

Az első írásos emlék, az 1332-1335-ből származó pápai tizedjegyzék 40 települést említ a Székelyföld ÉNy-i részét képező későbbi Marosszék területén (1.ábra). Köztük szerepel Marosvásárhely „Novum forum Siculorum” megnevezéssel (Documente... 1954). A korabeli településhálózat nagyobb mint a feltüntetett adófizető falvak száma.

Az ispán által irányított, székekbe szerveződött Székelyföldön (a széki közigazgatás létezését egy 1406-os irat igazolja) az egyházi szervezeti egységekre (fő- és alesperességekre) épült a közigazgatási-katonai térszerkezet.

1567-re a marosszéki települések száma 132-re emelkedett (Székely Oklevéltár 1976) (2.ábra). A térség természeti, gazdasági, társadalmi adottságai két város, a Maros völgyében elhelyezkedő, 1609-ig Székelyvásárhely néven ismert Marosvásárhely, illetve a Nyárad-menti Nyárádszereda központi szerepét erősítették. Ugyanakkor, a közigazgatási központ a kedvezőbb földrajzi elhelyezkedésű, nagyobb vonzáskörzettel rendelkező, 1482-től mezővárosi címet viselő Marosvásárhelyre tevődött. Az 1550-es évek közepén 600 fős népességével (Wagner 1977) az erdélyi kisvárosok között szerepelt, 1616-tól városbíró és városi tanács által irányított szabad királyi várossá válása a Székelyföld többi településétől eltérő, dinamikus fejlődést biztosított Marosvásárhelynek.

A több évszázadon át létező hagyományos székelyföldi közigazgatás első „reformjára” az 1780-as évek közepén került sor. A korabeli Magyarországot főispánok által irányított 10 kerületre osztották. Elvesztették jogkörüket a korábbi kiváltságos területek, a székely és szász székek, a szabad királyi városok, megszűnt a megyék önkormányzata. A kerületeken belül kialakított új közigazgatási egységek között szerepel a történelmi Marosszék összes települését, valamint Segesvárt, Balázsfalvát és a Nagy-Küküllő völgyéig terjedő területet magába foglaló Küküllő megye. 1786-ban Marosvásárhelyen, a korabeli közepes nagyságú erdélyi városban 5934 lakost írtak össze (Wagner 1977). A II. József által indítványozott átalakítás után a korábbi „szék-beosztást” állították vissza. 1806-ban a történelmi Marosszék településeit 8 járásban találjuk (Lipszky 1806).

Új közigazgatási átszervezésre került sor az 1848-49-es forradalom és szabadságharc után. Az osztrák katonai közigazgatásban a kerület-körzet-járas-falu beosztást alkalmazták. A történelmi Székelyföld területén létrehozott Udvarhelyi katonai kerületben Marosszék a Marosvásárhely központú körzetet képezte. 1850-ben Marosvásárhely 7855 fős lélekszámával (Varga 1988) közepes nagyságú erdélyi város, az

---

¹ Elekes Tibor, PhD, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Természetföldrajz-Környezettan Tanszék, Tel: 46/565 074, Fax: 46/565 072, e-mail: ecoeti@uni-miskolc.hu

irányítása alá tartozó Marosvásárhelyi katonai körzet (3.ábra) népessége 78713 (Wagner 1977). Az 1854-ben Marosvásárhely közigazgatása alá vont környező települések - Székelyfalva, Benefalva, Kisfalud, Gurdásfalva, Alsó- (Kis-) és Felső- (Nagy-) Sasvár – növelték a város területét és népességét, erősítették gazdasági, művelődési, közigazgatási szerepét.

Székelyföld viszonylatában, az osztrák katonai közigazgatás és a „megyésítés” közti időszakban (1861-1876) a korábbi szék–járás–község rendszer volt érvényben (Orbán 1869, Helységnévtár 1873). Utoljára ebben az időszakban létezett Marosszék, mint a Székelyföldön belüli külön területi-közigazgatási egység.

A megyésítéskor (1876) létrehozott Marosvásárhely központú Maros-Torda vármegye DK-i részét Marosszék települései alkották. A XIX. század második felében és a XX. század első évtizedében lejátszódott társadalmi, gazdasági folyamatok térszerkezeti átértékelődést eredményeztek. Ekkor, a térség legfontosabb gazdasági, kereskedelmi, közlekedési, művelődési központja a törvényhatósági jogú Marosvásárhely (Gyalai 1997). Fejlődését tovább erősítette a Maros völgyében megépített vasút. A XX. század első évtizede a város történelmének egyik legeredményesebb időszaka, korszerű város- és infrastruktúra fejlesztés, építészeti, művészeti értékek megvalósítása, számbeli és anyagi gyarapodás jellemzi. 1902-ben a városhoz csatolták Hidvéget és Remeteszeget (Varga 1998).

1910-ben a 4144 km² területű, 186 762 lakosú, 3 járásba osztott 206 települést magába foglaló Maros-Torda vármegye (A történelmi... 2003) székhelye a 25517 lakosú (22790 magyar, 1717 román, 606 német, 404 más nemzetiségű) Marosvásárhely.

Az első világháború utáni első években, a berendezkedő román hatalom a háború előtti közigazgatási beosztást alkalmazta Erdélyben (Martinovici-Istrati 1921). Az 1926-os átszervezéskor kialakított Marosvásárhely központú Maros megyét nagyjából a korábbi Maros-Torda vármegye (județul Murăș-Turda) területén hozták létre. A Fehér tartomány (Ținutul Alba) részét képező megye (județ) 3 városát (comună urbană) és 237 faluját (comună rurală) 11 járásba (plasa) osztották (Împărtirea... 1926).

1929-ben, a térség közigazgatás történetében első alkalommal, a „comună rurală” megnevezést az egy központhoz tartozó több falu, a járásnál kisebb közigazgatási egység megnevezésére használták (Decretul... 1929).

A második világháború alatt, az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés értelmében Magyarországhoz visszakerült észak-erdélyi területen az 1920-ig alkalmazott vármegye-járási-község közigazgatási beosztás volt érvényben. A kettéosztott Erdélyben 1945-ig, 4 éven át határmenti megye a Marosvásárhely székhelyű, 8 járásba sorolt 256 települést magába foglaló Maros-Torda vármegye (Helységnévtár 1941).

Új közigazgatási rendszert alakítottak ki a második világháború után újra Romániához került Észak-Erdély területén is. A korabeli gazdasági körzetelmélet szerint, a gazdaság térszerkezete határozta meg a társadalom területi tagolódását, így a gazdasági körzetek jelenthették azt a térbeli alapot, melyre a közigazgatási beosztás felépíthető. Szovjet minta szerint, a politika eszközeként alkalmazott új közigazgatási rendszer a tartomány (regiune), rajon (rajon) és „komuna” (comună – egy falu vagy egy központi falu igazgatásához tartozó falucsoport) szintjén valósult meg. 18 éven át a rajon volt az államhatalom legjelentősebb közigazgatási egysége (Molnár J. 1992).

Az 1950-ben kialakított Maros Tartomány rajonjai Marosvásárhely, Dicsőszentmárton, Marosludas, Szászrégen, Erdőszentgyörgy és Gyergyószentmiklós (Raionarea... 1950). A gyorsütemben fejlődő, gyárakkal, lakótelepekkel gyarapodó Marosvásárhely tartományi és rajonközpont.

Az 1952-ben létrehozott 13550 km², 731 ezer lakosú (78% magyar, 20% román) Magyar Autonóm Tartomány Marosvásárhely, Erdőszentgyörgy, Csík, Gyergyó,

Udvarhely, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy rajonokba szervezett történelmi Székelyföld mellett magába foglalta Szászrégen és Maroshévíz rajonokat (Raionarea... 1952).

Kevés változást jelentett a Magyar Autonóm Tartományban az 1956-os átszervezés. 10. rajonként hozták létre Székelykeresztúr közigazgatási egységét (Raionarea...1956). 1956-ban a 728837 lakosú tartomány (ebből 85516 fő Marosvásárhely rajonban élt) közigazgatási központja Marosvásárhely (népessége 65194, 48077 magyar, 14623 román, 263 német, 2231 egyéb nemzetiségű) (Cucu, V. 1970, Varga 1998).

Újra módosították a nagy közigazgatási egységek határait 1960-ban (Raionarea... 1960). A Marosvásárhely központú korábbi Magyar Autonóm Tartomány Ny-on Dicsőszentmárton és Marosludas rajonnal bővült és a Maros-Magyar Autonóm Tartomány nevet kapta. Ugyanakkor Brassóhoz került a Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy irányítású térség (a korábbi Háromszék). A korabeli Marosvásárhely rajon területe nagyjából a történelmi Marosszék területét foglalta magába (4.ábra).

1968-ban alakították ki a ma is érvényben levő, a megye (județ) és a „komuna”(comună) szintjén megszervezett területi beosztást (Organizarea administrativă... 1968). Marosszék területe, a Marosvásárhely municípium (megyei jogú város) székhelyű, 6696 km² kiterjedésű Maros megye központi részét képezi. Az új közigazgatási egység olyan területrészeket foglal magába, amelyek a korábbi évszázadokban eltérő gazdasági, társadalmi fejlődésen mentek át, más-más közigazgatási egységekhez tartoztak. A mai Maros megye része Szászrégen, Marosludas, Dicsőszentmárton és Segesvár térsége.

1990 után többször fölvetődött az országos térstruktúra átszervezésének gondolata. Általában a két világháború között létezett, a második világháború után megszüntetett megyék „visszaállítása” volt a fő célkitűzés. Az 1997-ben elfogadott területfejlesztési beosztás szerint Románia területét 8 régióra osztották. A Központi régió része Fehér, Szeben, Brassó, Kovászna, Hargita és Maros megye (Tóth J.-Trócsányi A.-Elekes T. 2000). Ekkor kezdődött el a falvak kistérségi szerveződése.

Az utóbbi években fogalmazódott meg a 80%-ban magyarok által lakott történelmi Székelyföld, valamint Maros, Hargita és Kovászna megye területi-fejlesztési régióként történő megszervezésének gondolata.

Kiseb módosításokkal, napjainkban is az 1968-ban kialakított megyebeosztás van érvényben. 2002-ben az 579862 lakosú, 6696 km², 494 települést magába foglaló Maros megye székhelye, Marosvásárhely megyei jogú város népessége 149577 (75317 román, 69825 magyar, 275 német, 3759 roma).

3. Összegzés

A közigazgatási egységek és központok kialakulásának, változásainak több évszázados folyamata a természeti adottságok, a gazdasági, társadalmi, politikai szempontok függvényében alakult.

Az 1482-től mezőváros, 1616-tól szabad királyi város címet viselő Marosvásárhely a történelmi Marosszék központja 1876-ig. A hagyományos székelyföldi közigazgatás az 1780-as (a II. József által indítványozott átalakítás) és az 1850-es évek (a Székelyföldet magába foglaló Udvarhelyi katonai kerületben Marosszék a Marosvásárhelyi körzetet alkotta) kivételével 1876-ig volt érvényben.

1876 után a térség legfontosabb gazdasági, kereskedelmi, közlekedési, művelődési központja a törvényhatósági jogú Marosvásárhely Maros-Torda vármegye székhelye. A két világháború között (Murăș-Turda, majd Mureș), a II. világháború alatt (Maros-Torda) és utána 1950-ig Marosvásárhely megőrizte megyeközponti szerepkörét.

Az 1950-1968 között alkalmazott közigazgatási rendszerben a megyei jogú várossá előléptetett Marosvásárhely kettős közigazgatási funkciót látott el: tartományi székhely (1950-ben Mureș, az 1952-ben létesített és 1956-ban átszervezett Magyar Autonóm, az 1960-ban létrehozott Maros-Magyar Autonóm Tartomány) és az ezen belüli azonos nevű rajon központja.

Az 1968-ban kialakított Maros megye székhelye napjainkig.

Több évszázadon át, a térség közigazgatási rendszereiben folyamatosan létezett Marosvásárhely központú területi egység:

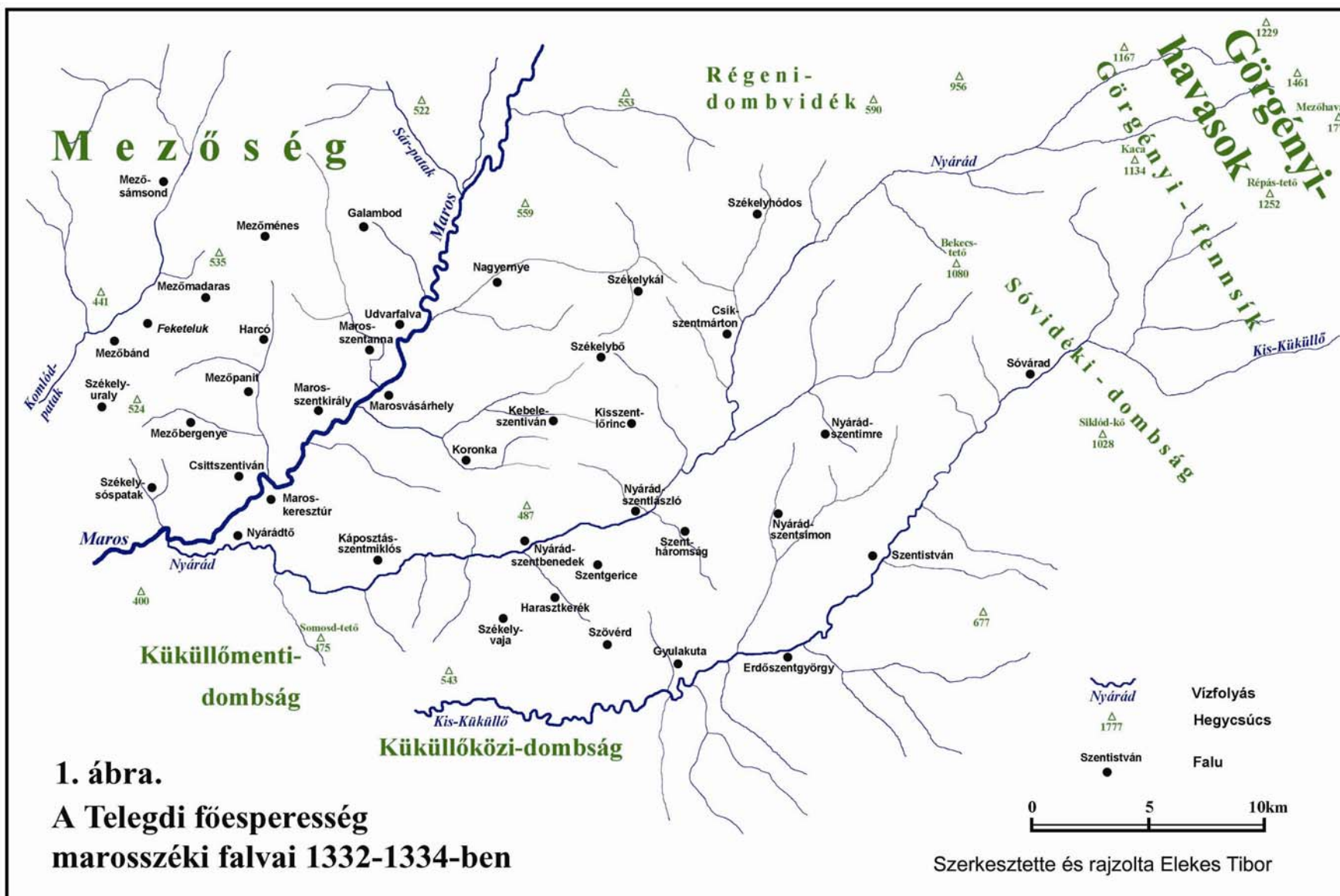
- Marosvásárhelyi Szék (Fiúszék) – Település;
- Marosvásárhelyi Szék – Járás – Település;
- Marosvásárhelyi körzet a Katonai kerület – Körzet – Alkörzet – Település;
- Marosvásárhelyi Szék (Fiúszék) – Járás – Község;
- Maros-Torda, Mureș-Turda, majd újra Maros-Torda a Megye – Járás – Község;
- Maros, Magyar Autonóm, majd a Maros-Magyar Autonóm Tartományban Marosvásárhely rajon a Tartomány – Rajon – „komuna”;
- Maros megye a Megye – „komuna” rendszerben.

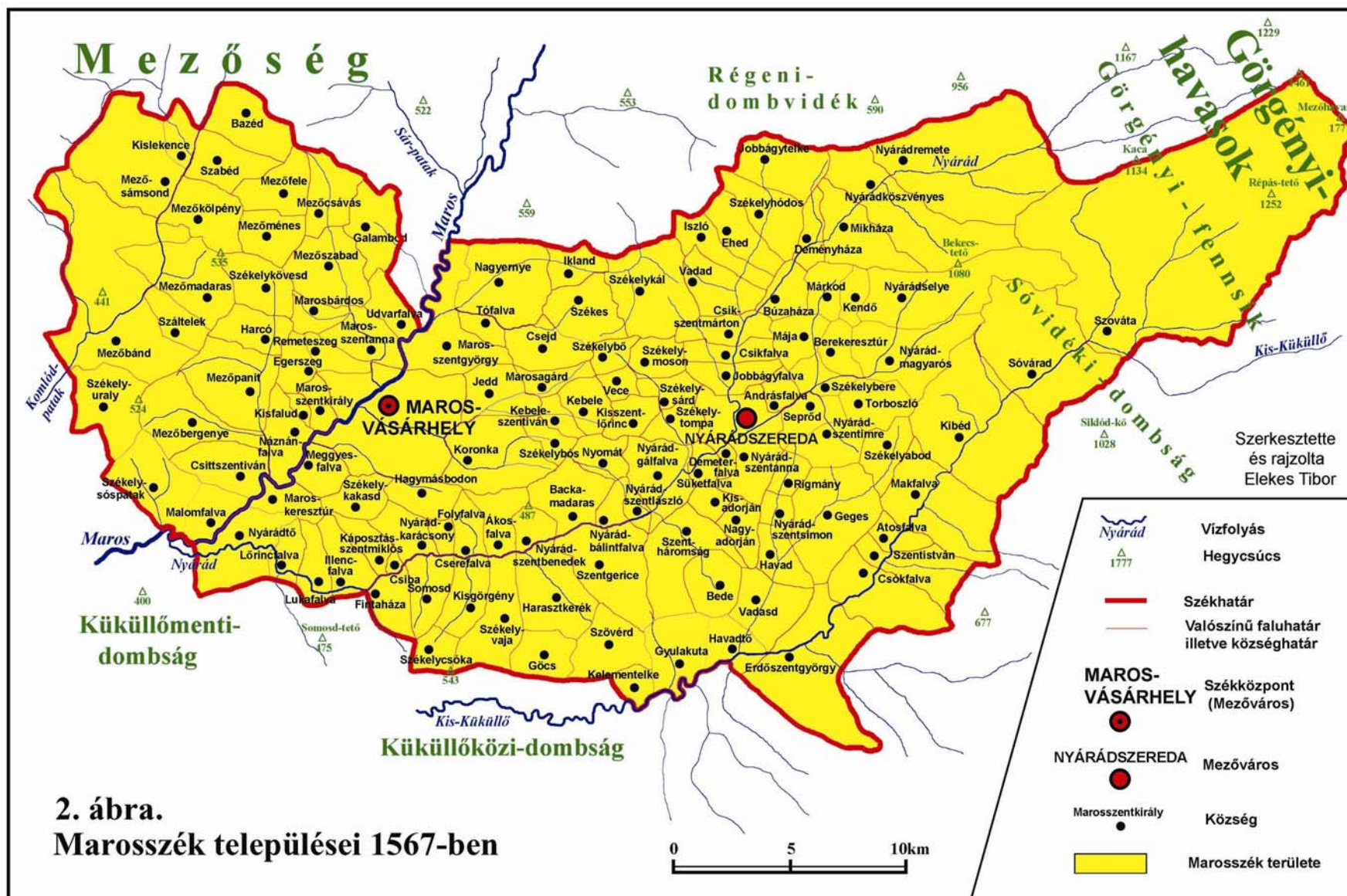
A Marosvásárhely központú közigazgatási egység időbeli változásait 14 időkeresztmetszet (1332-1335, 1567, 1784, 1806, 1854, 1873, 1900, 1910, 1921, 1941, 1950, 1956, 1960, 1968) ábrázoló térképsorozatban összegeztem. E kartográfiai szintézisből jelen tanulmányban 4 térkép szerepel.

Irodalom

- Beluszky P.-Győri G. 2005. Magyar városhálózat. Dialog-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 232p.
- Cucu, V. 1970. Orașele României. Editura Științifică, București, 253p.
- Egyed Á. 1981. Falu, város, civilizáció. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 359p.
- Elekes T. 2001. A településhálózat és a közigazgatás változásainak néhány jellemzője Hargita megye DNy-i részében 1333-tól napjainkig.- In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Csíkszereda, pp.103-109.
- Elekes T. 2003. A településhálózat és a közigazgatás változásai Háromszéken a XIV. századtól napjainkig. In: Földrajz – a Miskolci Egyetem Közleménye, Miskolc pp.215-235.
- Elekes T. 2004. A közigazgatás változásai Maros megyében, a XIV. századtól napjainkig. In: Az integrálódó Európa politikai földrajza. Pécs, pp. 340-347.
- Elekes T. 2006. A közigazgatás változásai Gyergyó fiúszék területén a XIV. századtól napjainkig. – In: Hevesi A.(szerk.): Tiszteletkötet Hahn György 70. születésnapjára. A Miskolci Egyetem Közleménye, A sorozat, 69. kötet, Miskolc pp. 161-172.
- Elekes T. 2006. Marosvásárhely - 17 térkép. In: Az erdélyi megyék közigazgatási határainak változása a középkortól napjainkig. Erdélyi Magyar Adatbank, <http://elekes.adatbank.transindex.ro>, Kolozsvár, 17p.
- Elekes T. 2006. Kovászna, Hargita és Maros megye népességszámának alakulása a XX. században. – In Kiss É.(szerk.): A népességtől a természeti erőforrásokig. Sopron, pp. 77-88.
- Gyalai M. 1997. Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon, I., Budapest, 350p.
- Gyenyisz P. 2005. Helyi és helyzeti energiák hatása síksági települések fejlődésére. In: Bugya T.-Wilhelm Z. (szerk.): Tanulmányok Tóth Józsefnek. Pécs, PTE, pp.256-272.
- Hajdú Z. 2001. Magyarország közigazgatási földrajza. Budapest-Pécs, 334p.
- Iașu, C.-Muntele I. 2002. La population de la Roumanie en pleine transition. Analele Universității „Al.I.Cuza” Iași, Tom XLVIII, s.II.c. Geografie, Iași, pp.138-141.
- Lenk I. 1839. Siebenbürgens Geographisch, topographisch, statistisch, hydrographisch und Orographisches Lexikon I-IV. kötet, Wien, 392 p., 456 p., 423 p., 478 p.
- Martinovici, C.-Istrati, N. 1921. Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite.- Cluj 22.p.
- Molnár J. 1992. Területi-közigazgatási felosztás Erdélyben (1876-1968). In: Korunk, Kolozsvár, III. évf. 9.szám. pp.88-97.
- Orbán B. 1869. Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népmesetereti szempontból. III. kötet. Pest, 212 o.

- Tóth J. 1997. Településrendszerünk legkisebb elemei.- In: Dövényi Z.(szerk.): Tér- Gazdaság- Társadalom, Budapest, pp.205-226.
- Tóth J.-Trócsányi A.-Elekes T. 2000. Erdély változó térszerkezete a XX. században. In: Boros L.(szerk.) Erdély természeti és történeti földrajza, Nyíregyháza, pp.150-157.
- Varga E. Á. 1998. Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye. Budapest, Csíkszereda, pp.301-302.
- Wagner, E. 1977. Historisch-Statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen.- Böhlau Verlag Köln-Wien, 526p.
- Anuarele statistice ale României 1989-2000, București.
- Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787) 1960, Budapest.
- A történelmi Magyarország atlasza és adattára 1914. 2003, Pécs, 73, 137. o.
- A Magyar Korona Országainak Helységnévtára – 1873. II. Erdély-Siebenbürgen.
- Decretul regal nr. 4036 din 1929, București.
- Documente privind istoria României. (1954) Veacul XIV. C. Transilvania Vol. III. (1331-1340). Editura Academiei RPR, 132-204. o.
- Erdély és Részek térképe és helységnévtára. Készült Lipszky János 1806-ban megjelent műve alapján. Szerk. Herner János, Szeged, 1987, 109. o.
- Împărțirea administrativă a României 1926, București 96. o.
- Raionarea administrativ-economică a teritoriului R.P.România 1950, 1952, 1956, 1960.
- Organizarea administrativă a R.S.România 1968, București.
- Magyar népszámlálási adatok 1787-től napjainkig (1850, 1900, 1910), Budapest.
- Magyarország helységnévtára 1941, Budapest.
- Recensămintele populației și așezărilor din 1930-2002, București.
- Székely Oklevéltár. Magyar fordítása Benkő József (1976). Kriterion, Bukarest.

2. ábra.
 Marosszék települései 1567-ben

4. ábra.
 Marosvásárhely rajon a Maros-
 Magyar Autonóm Tartományban - 1960
 Raionul Țirgu Mureș în Regiunea
 Mureș-Autonomă Maghiară